

МРНТИ: 10.79.01.

УДК: 343.1

Э.П. Кенжибекова¹

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті

КҮЗЕТПЕН ҰСТАУДЫҢ ЗАҢДЫЛЫҒЫ МЕН НЕГІЗДІЛІГІ: СОТТЫҚ БАҚЫЛАУДЫҢ ПӘНІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Бұл мақалада автор ҚР қылмыстық процесуалдық заңнамасына орай күзетпен ұстау және оның процесуалдық мәселелеріне аса назар аударады. Қазіргі кезеңде республикада қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру, ең алдымен, қылмыстық процеске қатысушыларға, олардың құқықтарына, бостандықтары мен заңды мүдделеріне, сондай-ақ осы құқықтарды қамтамасыз ету кепілдіктеріне көңіл бөлудің күшеюімен сипатталады.

Адамның жеке бас бостандығы мен жеке басына қол сұғылмаушылық құқығы оның өзіне толық билік етуінен, негізсіз қамауға және қамауға алынбауға, бос уақытына билік етуге, ел аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты жерін таңдауға құқылы. Жеке тұлғаның құқықтарын қамтамасыз ету қылмыстық процесітегі тұлға позициясының ең маңызды аспектісі болып табылатындығы баршамызға белгілі.

Түйін сөздер: күзетпен ұстау, бұлтартпау шаралары, тергеу судьясы, кепілдік, үй қамақ, бостандық, құқықтар, қауіпсіздік шаралары, тергеу әрекеттері, қаулы, кепіл, мерзімдер, күзетпен ұстау мерзімдері, процесітік прокурор.

Э.П. Кенжибекова¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ЗАКОННОСТЬ И ОБОСНОВАННОСТЬ АРЕСТА: КАК ПРЕДМЕТ СУДЕБНОЙ ПРОВЕРКИ

Аннотация

В данной статье автор уделяет особое внимание содержанию под стражей и его процессуальным вопросам в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Республики Казахстан. В настоящее время совершенствование уголовно-процессуального законодательства в стране характеризуется, прежде всего, усилением внимания к участникам уголовного судопроизводства, их правам, свободам и законным интересам, а также гарантиям обеспечения этих прав.

Право человека на индивидуальную свободу и личную неприкосновенность состоит в том, что он может полностью располагать собой, не подвергаться произвольным задержаниям и арестам, распоряжаться своим свободным временем, беспрепятственно передвигаться по стране, выбирать место жительства. Все мы знаем, что обеспечение прав личности является важнейшей стороной положения личности в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: содержание под стражей, меры пресечения, следственный судья, залог, домашний арест, свобода, права, меры безопасности, следственные действия, постановление, залог, сроки, сроки содержания под стражей, процессуальный прокурор.

E.P. Kenzhibekova¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

LEGALITY AND VALIDITY OF ARREST: AS A SUBJECT OF JUDICIAL VERIFICATION

Abstract

In this article, the author pays special attention to detention and its procedural issues in accordance with the criminal procedure legislation of the Republic of Kazakhstan. At present, the improvement of the criminal procedural legislation in the country is characterized, first of all, by increased attention to the participants in criminal proceedings, their rights, freedoms and legitimate interests, as well as guarantees for ensuring these rights.

The right of a person to individual freedom and personal inviolability consists in the fact that he can completely dispose of himself, not be subjected to arbitrary detentions and arrests, dispose of his free time, move freely around the country, and choose his place of residence. We all know that ensuring the rights of the individual is the most important aspect of the position of the individual in criminal proceedings.

Keywords: detention, measures of restraint, investigating judge, bail, house arrest, freedom, rights, security measures, investigative actions, decision, bail, terms, terms of detention, procedural prosecutor.

Кіріспе. Қылмыстық процеске қатысты Қазақстанда жүргізіліп жатқан сот-құқықтық реформаның негізгі мақсаты тергеу органдары мен прокуратура органдарының қылмысқа қарсы күрестегі қызметінің тиімділігін арттыру үшін қажетті жағдайлар жасауда, кепілдіктерді, оның ішінде азаматтарды қылмыстан да, қылмыстан да сенімді қорғауды қамтамасыз ететін соттық. Қылмыстық іс жүргізуге жауапты мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды адамдарының заңсыз әрекеттері.

Адамның бостандығы мен қауіпсіздігіне құқық демократиялық қоғамның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясында адамның құқығы мен бостандығы ең жоғары құндылық ретінде жарияланып, адамның құқықтары мен бостандықтарын тану, сақтау және қорғау мемлекеттің міндеті екендігі атап көрсетілді. Қазақстан Республикасы Конституциясының 16 және 17-баптарында әркімнің бостандыққа және жеке басына қол сұғылмаушылық құқығы бар [1].

Мүдделі тергеу және анықтау органдарының ең маңызды шешіміне, ең алдымен, күдіктілерді (айыпталушыларды) қамауға алуды сот бақылауын орнату, өйткені адам мен азаматтың бостандық пен жеке басының қол сұғылмаушылық құқықтарының маңызы зор және демократиялық қоғам, оларды сақтау мен құрметтеу – заң үстемдігінің міндеттерінің бірі.

Жеке тұлғаның құқықтарын қамтамасыз ету қылмыстық процесітегі тұлғаның позициясының ең маңызды аспектісі болып табылады: егер құқықтар дұрыс қамтамасыз етілмесе, олар сот төрелігі жүйесі алдын алу шараларын қамтуы тиіс екені даусыз бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды қолдану кезіндегі тергеу қателері болып табылады [2].

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын айтарлықтай шектейтін ең қатаң ол күзетпен қамау шарасы. Ол белгілі бір жағдайларда басқа алдын алу шараларын қолдану тиімді болмайтын жағдайда ғана қолданылуы керек. Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды таңдау мұндай таңдаудың заңдылығы ешбір күмән тудырмайтын жағдайда ғана жүзеге асырылуы мүмкін. Сондықтан қамауға алуды қолданудың заңдылығы мен негізділігін соттың тексеруі прокурордың бұлтартпау шарасының ең қатаң түрін таңдау кезіндегі әрекеттерінің заңдылығының тағы бір кепілі болады. Ол сот ісін жүргізудің бастапқы сатыларында тергеу қателерін жоюға ықпал етеді және сонымен бірге прокуратураның тек қадағалау функцияларына назар аударуына мүмкіндік береді.

Прокурор бұлтартпау шарасын – қамауға алуды таңдаған кезде «заңдылық» дегенді білдіретіні жөнінде келіспеушіліктер бар туралы шешім қабылдаған кезде қылмыстық іс жүргізу

заңнамасының нормаларын сақтау ғана түсініледі, ал шешімнің негізділігін бағалау соттың құзыретіне жатпайды деген кең тараған пікірді ұстанады.

Судьялардың көпшілігі қабылданған шешімнің заңдылығын тексеру кезінде анықтау органдарының, тергеушілерінің және прокурордың қылмыстық іс жүргізу заңнамасының нормаларын сақтауын тексеріп қана қоймай, сонымен қатар олардың сот шешімін таңдау кезінде қаншалықты дұрыс ескергендігін де бағалады. Бұлтартпау шарасы, ҚР ҚПК 141-бабына сай: айыптың ауырлығы мен қолда бар дәлелдемелер, айыпталушының жеке басы, оның жасы, денсаулық жағдайы, отбасы жағдайы, кәсібі, мүліктік жағдайы, тұрақты тұрғылықты жері және т.б. жағдайлары ескерілуі тиіс [3].

Біз судьялардың ұстанымының дұрыс екеніне сенімдіміз, өйткені қолданыстағы заңнама белгілі бір бұлтартпау шарасын таңдаған кезде, бапта көрсетілген мән-жайлардан басқа, ескеру қажет екенін талап етеді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесілік кодексінің 144-150, сондай-ақ бапта талап ететіндіктен, бұлтартпау шарасын таңдаған кезде осы бапта көзделген мән-жайларды ескеру қажет. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі, сондықтан сот осы заңның дұрыс қолданылуын тексеруге міндетті.

Сот - тергеу тәжірибесінің осы мәселесі бойынша әртүрлі пікірлердің болуы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының түсініктемесін немесе заңға оның қайшылықтарын жою үшін толықтыруды талап етеді.

Алдын ала тергеу органдары қамауға алудың бұлтартпау шарасын таңдау кезінде мынадай процессуалдық негіздер келтірді: адам тергеуге кедергі жасайды – 8,1% жағдайда; қылмыстық әрекетті жалғастыра алады – 0,0%; бостандықта жүрген, тергеу мен соттан жасырынып қалуы мүмкін – 34,1%; жасалған қылмыстың ауырлығы – 75,1%; бұрын сотталғандар – 3,2%; теріс - сипаттама – 0,6% жағдайлар.

Судьялар қамауға алынғандарды қамаудан босату кезінде мынадай уәждерді келтірді: оң жауап – 88,2% істер; соттылығы жоқ – 51,9%; отбасылық жағдайлар – 27,5%; денсаулық жағдайы және жасы – 21,2%; ауыр санатқа жатпайтын қылмыстар – 18,1%; тұрақты тұрғылықты және жұмыс орнының болуы – 85,1%; айыпталушының аздығы – 6,2%; қамауда ұстаудың процессуалдық мерзімдерін бұзу – істердің 2,7%-ы. Бұл ретте судьялар 88,1% істер бойынша шағымда көрсетілген босату себептерін тындаған [4].

Қамауға алу, егер оны қолдану заңда көзделген белгілі бір негіздердің болуына байланысты болған жағдайда ғана ақталған деп есептелуі мүмкін. ҚР ҚПК-нің 139-бабына сәйкес қамауға алуды қолдану үшін негіз көзделген. Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 139-бабына сәйкес айыпталушы анықтаудан, алдын ала тергеуден немесе сот талқылауынан жасырынады немесе істі объективті тергеуге және сотта сотта қарауға кедергі келтіреді деп - ойлауға *жеткілікті негіздер бар*. қылмыстық әрекетпен айналысуды жалғастыру, сондай-ақ жазаның орындалуын қамтамасыз ету. Осы *болжамдардың әрқайсысы үшін жеткілікті негіздер* болуы керек.

Негізгі бөлім. Күзетпен алуды қолдану үшін негізсіз мінез-құлықтың нақты фактілері туралы немесе болашақта мұндай мінез-құлықтың нақты мүмкіндігі туралы ақпарат түріндегі нақты деректер негіз болуы керек. Бұл жағдайда орынсыз мінез -құлық деп адамның әрекеті деп түсіну керек бағыттылық сипаты: тергеу мен соттан жалтару (тұрғылықты жерінен үзінді көшірме, мүлікті сату және т.б.); істі сотта объективті тергеуге және сотта қарауға кедергі жасау (куәгермен байланысу, жәбірленушіге қорқыту және т.б.); қылмыстық әрекетпен айналысуды жалғастыруға (сыбайластарды іздеу, есірткі немесе оқ-дәрілерді одан әрі дайындау үшін шикізат жинау және т.б.).

Егер оның негіздемесі осы баптың сөзбе-сөз мәтініне сәйкес келетін жалпы қорытындылар ғана емес, нақты нақты деректер болса ғана негізделген деп санауға болады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 139-бабы, мысалы, «сенуге жеткілікті негіздер бар» және т.б. Күзетпен ұстауды тағайындаудың (мерзімдерін ұзартудың) негізділігін сот арқылы тексеру тәжірибесінде кездесетін келесі түрдегі аргументтерге жол берілмейді: «сот

күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын қолдануды негізді деп санайды». «Мен сот шешімі шыққанға дейін күзетпен ұстауды қолдану заңды», «Мен қамауға алудың күшін жоюға негіз таппаймын » және т.б. Мұндай шешімдер заңның 4-бөлігіне сәйкес келмейді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 110-бабына, оған сәйкес бұлтартпау шарасы ретінде күзетпен ұстауды қолдану туралы қаулы уәжді болуы тиіс.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 20 наурыздағы № 1 нормативтік қаулысының 18-тармағында соттарға мыналар түсіндіріледі: «Шағымды қарау нәтижелері бойынша судьяның шешімі дәлелді болуы тиіс». Ол мыналарды көрсетуі керек: күдіктінің, айыпталушының жеке деректері; қаралатын шағымның мәні және оны кім бергені; адам қылмыстық заңның қай бабы бойынша жауапқа тартылады; қашан және кім ұстағанын, қамауға алғанын; прокурордың қамауға алу, ұйқамаққа алу немесе олардың мерзімін ұзарту санкциясына шағым жасалатын уәждер; прокурордың қамауға алу, ұйқамаққа алу санкциясының заңдылығы мен негізділігі туралы дәлелдерді келтіре отырып, олардың мерзімін ұзарту немесе қамауға алу, ұй қамаққа алу түріндегі бұлтартпау шарасының күшін жоюға немесе өзгертуге негіз болған шешімнің мәні қамауға алу; онша қатаң емес түрге ауыстырылған кезде тағы қандай бұлтартпау шарасы таңдалады; күдіктінің, айыпталушының қамаудан босатылғаны туралы белгі; судьяның шешіміне шағым жасау (наразылық келтіру) тәртібі мен мерзімі».

Біздің ойымызша, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты (сот шешімінің дәлелдеу бөлігінде көрсетілуі тиіс) мәселенің тек формалды жақтарын тізбелей отырып, өз шешімімен түсініктеме бергеннен гөрі көбірек түсініксіздік туғызды. төменгі соттар [5].

Осыған байланысты, біздің ойымызша, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысында бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды қолдану туралы шешімнің уәждемесінің түсінігін нақтылау қажет болар еді. Бұл ретте, бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды қолдану туралы шешімде айыпталушының тергеуден, сот талқылауынан немесе қылмыстық жазаны орындаудан жалтаратынын көрсететін сенімді дәлелдемелер жеткілікті болған жағдайда ғана дәлелді деп есептелетінін анық айту керек. Үкім шығарса, істі сотта объективті тергеуге және сотта қарауға кедергі келтіреді немесе қылмыстық әрекетті жалғастырады. Мұндай шешім, біріншіден, өзіне қатысты қамауға алу туралы қаулы шығарылған тұлғаның осы шешімге шағымдану құқығының кепілі болады, өйткені аталған тұлғаның негізінде жатқан нақты фактілермен танысу мүмкіндігі болады. оны уақытша бас бостандығынан айыру (апелляция нысанасы); екіншіден, тергеп-тексеру органдары қабылдаған шешім сот шағымды бапқа сәйкес қараған жағдайда тексерілу сапасына ие болады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 110-бабына сәйкес сотқа бұл органдардың істің мән-жайын қалай түсінгені және нені басшылыққа алғаны туралы түсінік береді. Өкінішке орай, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қаулысында бұл туралы ештеңе айтылмаған, бұл іс жүзінде қамауға алудың ықтимал негіздерін бағалау кезінде кінәсіздік презумпциясына әкеледі және қайсысының бұлтартпау шарасын қолдану қажеттігі туралы шешім қабылдаған кезде, жоғарыда көрсетілген мән-жайлардан басқа, жазаның ауырлығын да ескеру қажет.

Тағылған айыптар, айыпталушының жеке басы, оның жасы, денсаулық жағдайы, отбасы жағдайы, кәсібі, мүліктік жағдайы, тұрақты тұрғылықты жері және басқа да мән-жайлар (ҚР ҚПК-нің 141-бабы).

Біздің қамауға алуды қолданудың заңдылығы мен негізділігінің сот тәжірибесін зерттеуіміз көрсеткендей, қылмыстық қудалау органдары қамауға алуды көбінесе шағын және орташа ауырлықтағы қылмыстар жасады деп айыпталған адамдарға айыпталушының жеке басын, отбасылық жағдайын, отбасылық жағдайын, сондай-ақ сотталушының жеке басын ескермей қолданатын. Тұрақты тұрғылықты жері, жасы, денсаулығы, мән-жайлары және жасалған қылмыстың ауырлығы.

Мысалы, күдікпен ұсталған К.Н. Мицайға қатысты бап бойынша қылмыс жасады деген Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 99-бабына сәйкес күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасы таңдалды. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 99-бабында екі

жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру жазасының ең жоғары түрі көзделген [6]. Сонымен бірге, заңның 1-бөлігіне сәйкес, Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 150-бабына сәйкес, бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу екі жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы көзделген қасақана қылмыс үшін қолданылады.

Ерекше жағдай ретінде қамауға алу санкциясы екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны көздейтін қылмыстар үшін қолданылуы мүмкін, егер күдікті: Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұрғылықты жері жоқ; оның жеке басы анықталмаған; ол бұрын таңдалған бұлтартпау шарасын бұзған; қудалау органдарынан немесе соттан жасырынуға әрекеттенген немесе қашып кеткен болса.

Бұл ретте Мицай К.Н.-ның бұрын соттылығы жоқ, тұрақты тұрғылықты жері және жұмысы бар. Оның жеке басы анықталды. Ол соттан да, тергеуден де жасырынбай, керісінше, жасаған қылмысынан кейін полиция жасағын өзі шақырып, жасаған ісіне шын жүректен өкінген.

Басқа іс бойынша, сондай-ақ алдын ала тергеу органдарымен Ибрагимов Л.Б. Занда екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген қылмысты жасаған кезде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 363-бабы қолданылған.

Жамбыл облысының прокуроры Л.Б. Ибрагимовты қамауға алуға санкция берді, ал екі айдан кейін қамауға алынған айыпталушыны қамауда ұстау мерзімін ұзартуға да санкция берді.

Қылмыстық-процестік кодексінің 110-бабы бойынша айыпталушының қорғаушысының шағымын қарап, сот іс материалдарын зерделей келе, Л.Б. Ибрагимовтың алдын ала тергеу органдарынан жасырынбағанын және істі тергеу барысына кедергі жасамағанын анықтады. Сонымен бірге оның тұрақты тұрғылықты жері, отбасы бар, оң сипатталады. Осындай жағдайда сот Л.Б. Ибрагимовқа қатысты ерекше бұлтартпау шарасын қолдануды негізсіз деп тауып, қамауға алуды сол жерден кетпеу туралы жазбаша міндеттемемен ауыстырды.

Қылмыстық-процессуалдық мәжбүрлеудің барлық шараларының ішінде қамауға алу адамның құқықтарын едәуір шектейді, сондықтан ерекше назар аударуды қажет етеді.

Жоғарыда атап өтілгендей, тергеу органдарының іс жүргізу қаулыларының заңдылығы мен негізділігін сот арқылы тексеру тұжырымдамасы құқық дамуының қазіргі кезеңінде пайда болған жоқ. Кеңестік қылмыстық іс жүргізу ғылымының теоретиктерінің еңбектерінде де тергеуші мен анықтау органының аса маңызды іс жүргізу әрекеттеріне соттың бақылауын орнату туралы ұсыныстар бірнеше рет айтылған [7, 98 б.].

Бастапқыда анықтау және алдын ала тергеу органдарының заңдардың орындалуын сот бақылауының тұжырымдамасы алдын ала тергеу сатысында қамауда ұстаудың заңдылығын тексерумен шектелгені әбден түсінікті. КСРО және одақтас республикалардың прокуратуралары күдіктілер мен айыпталушыларды қамауға алудың заңдылығын тексеру мәселелеріне ерекше назар аударғанына қарамастан, осы аса қатаң бұлтартпау шарасын негізсіз қолдану жағдайлары жылдан жылға қайталанып отырды [8, 54 б.].

Сондықтан, алдын ала тергеу сатысында сотқа дейінгі қамауда ұстаудың (қамауға алудың) қолданылуына бақылауды енгізу идеясы осы шараны қолданудың заңдылығы мен негізділігінің маңызды кепілі ретінде жиі айтылғаны әбден заңды ұстамдылық.

Мысалы, А.Л. Цыпкин сотқа бұлтартпау шарасын, бас бостандығынан айыруды таңдаудың заңдылығын тексеру құқығын беруді жақтады.

Сонымен қатар, автор күзетпен ұстау, сондай-ақ прокурордың айыпталушыны қамауда ұстау мерзімін ұзарту туралы қаулысы, сотқа алдын ала тергеу материалдары бойынша айыпталушыны қамауға алу туралы шешім қабылдау міндетін жүктегені үшін заңда белгіленгенге өте жақын процедураны ұсынды. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 110-бабында айыпталушының шақыруымен прокурордың қатысуымен қылмыстық іс материалдарын зерделеуге негізделген мәселелерді соттың қарауын қарастырады [9, 12-16 бб.].

Қорытынды. Күзетпен ұстаудың заңдылығы мен негізділігін сот арқылы тексеру және оның мерзімін ұзарту мәселесі бойынша өзге де пікірлер сотқа тек прокурордың санкциясының заңдылығын тексеру құқығын берумен аяқталады.

Профессор И.Л. Петрухин күзетпен ұстаудың заңдылығы мен негізділігін сот арқылы тексеру идеясын алға тарта отырып, айыптау билігінің азаматтарды қамауға алуға санкция беруге құқығы болмауы керек деп есептеді. Ол үшін әділ және тәуелсіз сот жүйесі бар. Қамауға алуды санкциялаудың сот тәртібінің немесе қамауға алуды сот бақылауының артықшылықтары тергеушінің қамауға алу туралы қаулысын оның заңдылығы мен негізділігі тұрғысынан тергеу мен прокурорлық қадағалауға тәуелсіз сайланбалы орган – сот тексеретіндігінде. Судья қылмыстардың ашылуына және тергеудің сапасына жауап бермейді. Ол айыптаушы көзқарас пен тар ведомстволық мүдделерге бағынбайды, сондықтан азаматтардың құқықтарын барынша қорғай алады [10, 112 б.].

Осы соттық бақылауды жүзеге асырудағы заңдылықтың маңызды шарттары **біріншіден**, қылмыстық процесс үшін дәстүрлі болып табылады. Бұл жан-жақты күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын қолдануға және оның мерзімін ұзартуға байланысты барлық материалдарды толық және объективті зерделеуді қарастырады.

Күзетпен ұстау, сондай-ақ прокурордың айыпталушыны қамауда ұстау мерзімін ұзарту туралы қаулысы, сотқа алдын ала тергеу материалдары бойынша айыпталушыны қамауға алу туралы шешім қабылдау міндетін жүктегені үшін. Сонымен қатар, автор заңда белгіленгенге өте жақын процедураны ұсынды. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 110-бабына сай, айыпталушының шақыруымен прокурордың қатысуымен қылмыстық іс материалдарын зерделеуге негізделген мәселелерді соттың қарауын қарастырады.

Екіншіден, күзетпен ұстаудың заңдылығы мен негізділігін сот арқылы тексеру және оның мерзімін ұзарту мәселесі бойынша өзге де пікірлер сотқа тек прокурордың санкциясының заңдылығын тексеру құқығын берумен аяқталады.

Қаралып отырған соттық қадағалау тек өзіне ғана тән іс жүргізу нысанымен жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 110-бабына сай, сондай-ақ сот отырысының тиісті хаттамасында және судьяның қаулысында осы әрекеттер мен шешімдердің заңда белгіленген іс жүргізу біріктіру нысанын сақтай отырып жүзеге асырылады.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, қамауға алу және қамауда ұстау мерзімін ұзарту туралы арызды шешу кезінде қылмыстық істің алдын ала тергеуіне байланысты осы мәселе бойынша қабылданған шешімнің заңдылығы мен негізділігін тексеру қажет.

Осыған байланысты, **үшіншіден**, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қаралып отырған мәселе бойынша нормативтік қаулысында қамтылған түсіндірмені қылмыстық іс жүргізу құқығы ғылымы әзірлеген кез келген іс жүргізу шешімінің заңдылығы мен негізділігі ұғымдарына сәйкес келетінін мойындау қажет. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 20 наурыздағы «Прокурордың күдіктіні, айыпталушыны қамауға алу, ұйқамаққа алу санкциясына немесе қамауға алу, ұйқамаққа алу мерзімін ұзартуға сот тәртібімен шағым жасау туралы» нормативтік қаулысының 12-тармағына сәйкес, 2003 жылы: «Прокурордың қамауға алуды қолдану туралы санкциясының заңдылығы бойынша ұйқамақ қамауға алу, ұйқамақ түріндегі бұлтартпау шарасын қолдану және олардың қолданылу мерзімін ұзарту тәртібін реттейтін қылмыстық іс жүргізу заңнамасының барлық нормаларының сақталуын түсінеді, және жарамдылық дәрежесі – қылмыстық іс материалдарында бұлтартпау немесе олардың мерзімін ұзарту шараларын қолдану қажеттілігін растайтын, қамауға алынған адамның жеке басын қоса алғанда, мәліметтердің болуы. Ерекшелік ретінде Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты өз қаулысында судья шағымды қарау кезінде сақталуын тексеруге міндетті қылмыстық іс жүргізу заңнамасының нормаларын ерекше атап өтті.

Процессуалист Г.Н. Козырев өз жұмысында күзетпен ұстаудың заңдылығы мен негізділігін тексеру және қамауда ұстау мерзімін ұзарту тақырыбын нақтылауға тырысты, барлық жағдайда нақтылауды қажет ететін мәселелерге назар аударды:

- Қамауға алынған адамға қатысты қылмыстық іс қозғалды ма?
- Оған айып тағылды ма?
- Қамауға алынған адамға айып тағыу мерзімдері сақталды ма?

- Қамау түріндегі бұлтартпау шарасын таңдау туралы қаулының көшірмесі тапсырылды ма?
- Қамауға құзырлы прокурор рұқсат етті ме?
- бапта бір жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қарастырыла ма?
- Белгіленуі дәлелдемелерді бағалауды талап етпейтін қылмыстық істі тоқтатуға негіз бар ма (мысалы, қылмыстық жауапкершілікке тартылатын жасқа толмаған, рақымишылық актісі және т.б.).

- Иммуниет мәртебесін пайдаланатын адамды қылмыстық жауапкершілікке тарту және қамауға алу шарттары орындалып жатыр ма?

- Нақты шағымды және келіп түскен материалдарды ескере отырып, судья анықтау қажет деп санайтын басқа да мән-жайлар бар ма деген сияқты жағдайлардың барлығы тексерілді [11, 17 б.].

Оның пікірінше, аталған мәселелер қамауға алудың және қамауда ұстау мерзімін ұзартудың заңдылығы мен негізділігін соттың тексеру пәнінің негізін құрайды.

Жоғарыда аталған сұрақтарды толық деп атауға болмайды, өйткені автор тек формальды жағын көрсеткен.

Прокурордың күзетпен ұстаудың, ұйқамқа алу санкциясының негізділігін тексеру кезінде сот мыналарды да ескеруі тиіс:

- күзетпен ұсталды деп күдіктенген айыптың немесе қылмыстың ауырлығы;

- туындайтын салдарлар;

- күдікті, айыпталушы зиянды зардаптардың алдын алу шараларын қолданғандығы тексерілуі тиіс.

Судьяның жасөспірімді қамаудан босату туралы аталған шешімінің заңдылығына, негізділігіне және дұрыстығына күмән тудыруы екіталай. Бірақ сонымен бірге, судьяның қылмыс белгілерінің тізіміне енгізілген мән-жайлардың бірін бағалауға тура келгенін жоққа шығаруға болмайды.

Мәселені осы ұстанымдардан қарастыра отырып, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысында қамауға алудың заңдылығы мен негізділігін сотта тексеру кезінде қандай да бір жолмен туындауы мүмкін кейбір мәселелер әлі де жойылмағанын айта кетуге тиіспіз. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының осы шешімінің адамның жасалған қылмыстағы кінәсіне байланысты мәселелерді түсіндіруге жол бермеу туралы жоғарыда келтірілген тезистен мынадай қорытынды жасауға болады: қамауға алудың заңдылығы мен негізділігін тексеру кезінде судья бағалауға мүлдем кірмеуі керек. Сонымен қатар, жоғарыда келтірілген дәлелдер шындықтан абстракциялауға мүмкіндік бермейді. Іс жүзінде қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасын қолданудың заңдылығы мен негізділігін тексеру кезінде судьяның жеке фактілерді бағалау қажеттілігі туындауы әбден мүмкін. Бірақ барлық жағдайда адамның қылмыс жасаудағы кінәсі немесе кінәсіздігі туралы мәселе қозғалмауы керек.

Бұлтартпау шарасын қолданудың заңдылығы мен негізділігін тексеру субъектісінің түрлі аспектілерін осылайша талдау және қамауға алудан босату тәжірибесі, алдын ала тергеу органдарына тиісті ұсыныстар әзірлеу және судьяларға бұл мәселелерге біршама түсініктемелер беруге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған. – Алматы: Жеті жарғы, 1996. – 46 б.*

2. *Повышение благосостояния граждан Казахстана – главная цель государственной политики: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. – Алматы: Жеті Жарғы, 2017. – 48 с.*

3. *Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік кодексі. – Алматы: юрист, 2021. – 348 б.*

4. *Алматы қаласы Медеу аудандық сотының архиви//<https://almaty.sud.kz/kaz/sub/medeo> (Өтініш берген күн: 18.02.2022 ж.)*

5. Шағымды қарау нәтижелері бойынша судьяның шешімі. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 20 наурыздағы № 1 нормативтік қаулысы.// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P200000006S> (Өтініш берген күн: 28.02.2022 ж.)
6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – Алматы: юрист, 2021. – 376 б.
7. Кокорев Л. Д. Подсудимый в уголовном процессе. – Воронеж, 2013. – 154 с.
8. Чувилев А. А. Заключение под стражу в качестве меры пресечения. – М., 2019. – 72 с.
9. Цыпкин А. Л. Очерки советского уголовного судопроизводства. — Саратов, 1975. – 325 с.
10. Петрухин И. Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. – М., 2005. – 240 с.
11. Козырев Г. Н. Судебная проверка законности и обоснованности ареста. – Нижний Новгород, 2014. – 64 с.

МРНТИ: 10.79.01.

УДК: 343.1

З.Қ. Мұратханов¹

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., аға оқытушы Э.П. Кенжибекова

НЕГІЗГІ ПРОЦЕСУАЛДЫҚ ШЕШІМДЕРДІ БЕКІТУДЕГІ ПРОКУРОРДЫҢ ӨКІЛЕТТІГІ

Аңдатпа

Жалпы автор өз мақаласында қылмыстық іс жүргізу заңнамасы өзінің бірде бір нормасында процессуалдық құжаттардың кеңейтілген ұғымын түсіндірмейтіндігін толыққанды қарастырып өтеді. Бірақ қазіргі таңдағы заң күші бар ҚПК-сін талдап қарастыратын болсақ онда қылмыстық сот ісін жүргізуде қолданылып жүрген бірқатар құжаттарды байқауға болады.

Сонымен бірге, бірқатар нормаларда құжаттар, олардың нысандары мен мазмұндары көрсетілгенмен олардың ұғымдары көрсетілмейді. Және белгілі бір әрекеттердің сипаттарын жазбаша түрде бекіту туралы ескертіледі, бірақ ол құжаттың аты заңмен көрсетілмейді. Осыған орай, процессуалдық құжаттың кеңейтілген ұғымының заңмен анықталмауы, және нормалардағы өзге де түсініксіз мән-жайлар олардың мазмұндарын теория мен тәжірибе жүзінде әрқалай түсінуге әкеп соғады. Сондай-ақ кейбір процессуалдық мәнге ие болатын құжаттар қылмыстық процессуалдыққа сөзсіз жатпайды.

Түйін сөздер: процессуалдық актілер, қаулы, сот шешімі, үкім, тергеу және сот құжаттары, іс материалдар, нұсқаулар, қорытынды шешім, хаттама, наразылықтақ, апелляциялық шағым, талап арыз, ұстау хаттамасы, өтінішхаттар, сарапшы қорытындысы, қолхат, міндетемелер, жеке кепілдік.

Мұратханов З.К. ¹

¹ Казахский Национальный Педагогический университет им. Абая
Научный руководитель: к.ю.н., ст.преподаватель Кенжибекова Э.П.

ПОЛНОМОЧИЯ ПРОКУРОРА ПО УТВЕРЖДЕНИЮ ОСНОВНЫХ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ РЕШЕНИЙ

Аннотация

В целом в своей статье автор полностью считает, что уголовно-процессуальное законодательство ни в одной из своих норм не разъясняет расширенное понятие процессуальных документов. Однако если проанализировать действующий УПК, имеющий силу закона, то можно увидеть ряд документов, используемых в уголовном производстве.